

Оља С. Василева¹

Универзитет у Крагујевцу

Филолошко-уметнички факултет

Центар за проучавање језика и књижевности

ЧУДО ЗАДАНОГ СВЕТА

(*Срећа*, зборник радова, ур. проф. др Драган Бошковић, Крагујевац, Филолошко-уметнички факултет, 2015)

Свака реална срећа је верност.
Ален Бадију

Било да се срећа третира као ентитет преко кога се, попут палимпсеста, разлаже „свест о циљу душе”², контемплативна страна духовног самопреображења или се зазива активни принцип у ком срећа и свет чине елементе истог скупа, кад је потребно делати „у смеру једне еманципације среће, среће као нове идеје”³, зборник *Срећа* Филолошко-уметничког факултета у Крагујевцу простире се пред читаоца као мапа личних читања (књижевне) среће. Да ли је срећа проблематизована као феномен у једном књижевном делу комплементарна оној срећи живог живота наших садашњих егзистенција? Односно, колико лични третман времена утиче на наше разумевање, доживљавање и прављење облика универзалне среће – оне произашле из дубоко интимног реминисцентног тренутка, као што је, рецимо, случај са сећањима на детињство Хермана Хесеа у есеју „Срећа”, дакле да је суштина у призивању облика онога што је прошло, а за нас ипак остало основа потражње идентитета реалног времена; или у простору уобличавања оне среће коју иницира један индивидуалан читалачки доживљај и један посве необичан живот јунака одабраних књижевних дела? Замишљен као анатомија једног феномена, као трагање за првим генетичким кодом среће, овај зборник испунио је своју примарну функцију, ону коју уредник у Уводној речи и наводи, „*да се овим зборником срећа изнова дозове у наш свет*”.

Свака целина овог зборника, а има их три, са укупно двадесет радова, отворена је на начин који подразумева дослух наоко супротних теорија у покушају дефинисања среће: прва целина посвећена је темељима животворног појма среће (радови у овој групи посвећени су

1 o.vasileva06@gmail.com

2 Херман Хесе, *Срећа*, Нови Сад: Светови, 1998, 36.

3 Alen Badiju, *Metafizika realne sreće*, Beograd: Fakultet za medije i komunikacije, 2015, 41.

раскривању елементарно сложеног процеса реактуализације среће (у одређеној култури и на циљаном простору), схваћене као синтезе, облика који ствара и ког стварају; друга, претежно аналитичка целина деривира један вид (парцијализоване) среће заснован на одабраном проблемском питању одређене епизоде одређених дела, док трећи сегмент собом носи заокруженост приче о срећи пониклој на помиреним античким теоријама хармоније и модерним теоријама дисхармоничне, антиутопијске потраге за аутентичношћу.

Да би отпочело базично промишање среће и њених саставних елемената, неопходно је језички је одредити и отежати. Тако лингвистички рад Биљане Ђ. Ђорић Француски и Јелене М. Ракић „Да ли је *срећа лејла само док се чека* или је *свако ковач своје среће*: О (не)агентивној концептуализацији среће у англо-култури”, са насловом који чини како чувени стих Десанке Максимовић, тако и народна пословица, разлаже нам језички концепт среће, оне која се као социолошки и економски продукт садашњости појављује у концептуалним метафорама књига за самопомоћ. Дисперзивни покрети језичког феномена среће – од среће као предмета, објекта, ње као смеше, формуле, лека, потом среће као продукта човекових напора, што резултује „срећом као грађевином” – описују личне просторе стварања среће од оних опипљивих до паралелних, чисто имагинарних.

И рад Слободана Владушића „Срећа и моћ” на сликовит, философски начин опцртава идејно клатно чија је полазна тачка Фројдов текст „Нелагодност у култури” полемички приказан у односу који успостављају срећа и моћ као две (не)искључиве категорије. Истичући Фројдов концепт одређујуће среће, у смислу тренутног феномена задовољења нагона, аутор преиспитује ово полазиште, јер се само читаоцу намеће као донекле самопотказујуће и површно. Одговарајући на питање на који начин употребљавамо моћ да бисмо дошли до осећања среће, Владушићу теоријске импликације модела моћи, као што су Ничеов или Фројдов не одговарају јер, сматра, треба говорити о ставу према моћи, о томе шта се у њеном разумевању (друштвено) прихвата. На овај рад надовезује се још један културолошки текст, текст такође полемичког постмодернистичког тона Николе М. Ђурана, „Опстанак идеје среће између културног и либералног дискурса”. У њему се разлаже модел онтологизације појма среће преименовањем културних образаца (претежно западних) који собом носе варијантност, плурализам тумачења, самим тим и вишеструке индивидуалне дефиниције среће. Праћење деловања и тумачења задовољства у постмодерном (теоријском) дискурсу условљено је „културним карактером среће” а превазиђено фукоовски обдржаном личном историјом, оном парадоксалном која кроз претпоставку непостојања субјекта (или, у литератури, смрти аутора) реферише и на постфукоовску, немогућу симетрију либерализма и задовољства уоквирених тињајућом тежњом ка интернализацији историјских оквира.

Свакој од ових целина зборника, како се и да видети, одговара угао, односно примарна, стилска тачка тумачења, те тако радови прве

целине углавном постављају слику и живот у центар своје акрибије, какве налазимо у философско-религијским питањима и одговорима у раду Александра Петровића („О сунцу на заласку и пријатељима еидоса”). Призивањем *шумачења* као темеља среће, јер ми смо оно што замислимо (а не морамо да опишемо) овај аутор конституише веру у доживљај, као у случају истоврсно понесених Волтера, а потом и Тесле над призором заласка сунца. Зато и здружено узвикују „Верујем!”. Доживљаји Сунца једног философа, једног научника, и на крају једног човека свезују се у једној јединој еманацији, а то је еманација нове идеје као основног животворног начела. Супротстављајући демијуршко (божанско) и људско (симулакрумско) стварање од којих је друго само плод првог, Петровић заправо даје Платонову генезу стварања „пријатеља еидоса”, великих умова који своју унутрашњу светлост исцртавају као истински стваралачки, костихевски пут од маште ка стварности.

Као да одговара на Хесеово помало идеалистичко поимање среће као саме свеукупности, безвременог постојања, а укоренењује основу на којој се рађа светлост претходног рада, Желимир Д. Вукашиновић, окруживањем и отежавањем феномена среће античким, платонистичко-аристотеловским ентитетима као што су лепота, доброта и вредност, у тексту „Љубав, љепота, доброта – феноменологија среће” заправо продубљује онтолошки третман среће простревши је пред проблематизацију трагања за потпуном љубави. За разлику од Хесеа који је срећи дао квалитет безвремености, Вукашиновић прати највиталније, самим тим и превратничке конститутивне *елементије* среће као што је љубав, и управо њу имплицитно ставља на трон трајности и безвремености оличене у изворној не(п)одвојености и очишћењу душе, при чему се као последица јавља хајдегеријанско-платонистичко откриће лепоте љубави.

Текстом Слободана М. Лазаревића отпочиње друга целина промишљања делова (наговештене) среће на начин који, за разлику од статичности философске слике и њеног мозаика у стварности, отвара пут живог живота у исечку реалности и одабраној епизоди. Тако овај аутор самерава питање смисла целовите среће у епизодама уласка у рај кроз перо Момчила Настасијевића и на примеру Махабхарате, и то са сапутницима, тзв. нечистим бићима као што је у оба случаја пас. Оваквом демонском, фолклорном маскираношћу једног обећања недосегнутог блаженства отпочиње линија текстова посвећених испитивању концепта судбинске предодређености – девојачке среће као у етнолингвистичком раду Видана В. Николића, али и тексту Александре Д. Матић о усменој приповеци „Усуд”. Наведеним радовима о срећи и судбини призивају се другачији облици поимања и утемељења среће у српској традицији. Тако, поставивши проблематизацију среће још у Вуковом дистанцирању од дефинисања овог појма, Видан Николић превасходно на корпусу етнолошке литературе и сопственим забелешкама из Старог Влаха разлаже мале фолклорне форме о срећи не би ли се посебно задржао на препознатљивим обичајима о венчањима у концептима

стигматизоване девојачке среће и ономе што она покреће – усуд, покуде итд. и то на корпусу одабраних лирских и епских песама.

Са друге стране, текст „Где пребива срећа? Усмена приповетка „Усуд” – од фатума до врлине” Александре Матић заправо призива једну другу, трансцендентално засновану срећу затечену у основама религијских кретања (народног) мишљења. Приказујући смену телеолошког концепта среће са оним етичким, ауторка указује на равнотежу античке провенијенције успостављене у самом ткиву приче са добрим и лошим близанцем у свом фокусу, обележеном моралним борбама у новоствореном простору неминовних трансформација идеала среће. Усуд, поручује ауторка, враћа човека његовим особинама онда кад сам митске модусе покушава да подреди себи.

Да срећа не пребива само у оквирима јасперсовских граничних ситуација, већ и у сфери комедије и ироније доказао је инспиративним и аналитичким радом Игор Перишић („Рецепти за срећу: о завршетку романа *Пој Фура и њој Сјира* Стевана Сремца”). Сликајући алегоричке линије рађања једне среће, како се која људска „прича” о животињама у роману начне – од жапца који, тумачи аутор, симболизује жељу за достизањем патријархалне идиле, преко следећег „јунака” чисте гогољевске традиције (маскирање као демаскирање утопије и идеологије), патка који обележава пут ка срећи „комички прагматичне идиле”, па све до његовог антипода мачка који влада законима супротним, дакле законима срца, кад репрезентује срећу која лежи у доследности карактера – овај рад даје једну живу, симболичку мапу наоко травестиране потраге за срећом.

Можда у овој, али само наокој безазлености тематски, али не идејно и аналитички, лежи рад Александре Секулић („Don't worry, be happy: случај Ђоркан”) као анатомија и траса једног изгубљеног јунака, оног идиотски осенченог и формираног кроз наличје, у окриљу сопственог двојништва, како на темељима философије Петера Слотердајка ауторка види Ђоркана. Посматрајући његово кретање као високосимболичко померање празнине над празнином, јер јунак нема бригу, а ипак је ту да „збрине *смрћ* и омогући *раздистрибу*”, у простору људи на нултој тачки који немају осећај ни за срећу ни за несрећу, ауторка Ђоркана оставља на међи, без онтолошких карактеристика јер су овакви Андрићеви јунаци, како ауторка каже, само део ширег пројекта онтологизације света.

Линије демаскирања среће оним што она није, или се пак то на први поглед не види начиње феноменолошки рад Часлава Николића који раскрива недељиве просторе среће у *Роману о Лондону* Милоша Црњанског („Роман о Лондону: Где је ту срећа?”). Бавећи се, како сам каже, проблемом одсуства среће у овом ремек-делу српске књижевности 20. века Часлав Николић заправо издваја и скицира простор бајке, онај суптилан, иронизован до граница егзистенцијалног (бе)смисла. Као део зазивања башларовске, али изневерене „куће бића”, окружене пределима једне зачаране земље у Рјепниновој иронијској самосвести, аутор налази просторе за „декодирање бајковног наратива”, у трагичној

везаности јунака за стварност којом је окован. Навешћујући постмодер-на комешања идентитета и среће, овај рад зачео је широко семантичко, парадоксално поље модерног субјекта, а то је да су смрт и срећа у непосредној, откривалачкој, колико (само)убилачкој близини.

Да је симболичко кретање бића предуслов за различите фигурације идеје среће у одређеном делу доказује рад Персиде С. Лазаревић Ди Ђакомо „Чаробни стрелац или срећа савршеног сећања на смрт”. Роман *Савршено сећање на смрт* Радослава Петковића, поред тога што директно призива философску мисао византијског учитеља Гемистоса, свој идејни слој похрањује у вишесмисленом спису Светог Јована Климакуса, чије једно поглавље директно реферира на наслов Петковићевог романа („О сећању на смрт”). Кроз мудровања свих јунака о срећи која се не одваја од судбине, ауторка на темељима Платонових и мисли наведених философа прати идеју романа у односу на промишљања простора пребивања среће. Део таквог пројектованог света у који се најчешће усељава срећа, као што су митски, магијски и зачудни модуси јесте и рад Јелене С. Младеновић „Срећан крај у срећним рукама” о роману *Синичарница код срећне руке* Горана Петровића. Овај рад нуди одговоре на питања у којим сферама живота и читања може пребивати срећа, не би ли на психолошки проблем свести/свесности читања ауторка одговорила кроз разлагање и практичну примену „когнитивне наратологије”, јер како каже, овај роман уистину оставља трагове о моделима освајања среће из другог света, и то оне материјализоване малим стварима.

Тим малим стварима посвећен је и рад Светлане М. Рајачић Перић симболичког, библијског наслова („И нема мене ал’ има љубави моје”), и то оним малим стварима у које је уткан ауторкин лични простор освајања (појма) среће еманиран у сопственој песми „Поља” и вишестраном, распарчаном идентитету Хорватовог јунака (у роману *Сабо је сшао*). И овај рад се сусреће, као и многи претходни, са феноменологијом експлицирања појма среће, те кроз доминантне философске нити у животу субјекта ауторка призива литерарни однос себе као аутора и одабраних писаца према комплексности Ствари, Времена и Простора, вечито затајених у покушају формирања другог/других – оних који нуде уточиште.

Трећи и последњи сегмент зборника *Срећа* својим стваралачким кружењем око насловног појма завршава радовима посвећеним говорима о другом као најживљем доказу казивања (о) себи, јер се наново формирају митски, маштенски, деконструктивни, али и песнички простори зачетка једне среће, не би ли се у истом таквом простору разградили и можда заувек нестали. Призивајући тренутке писања, од ренесансне среће као хармоније начете па нарушене дволичјем Амор-Купидон у ком се љубав од осећаја утопије разлаже до страсти од које треба бежати, не би ли се потврдила крајња сврха хришћанског сонета која лежи у овладавању равнотеже између овоземаљске и вечне радо-

сти и среће, у раду Душана Р. Живковића („Односи фигурација среће и ми-тских трансформација у Микеланђеловим сонетима“) долази се до јединственог концепирања динамике њене метаморфозе, како аутор каже тумачећи Микеланђелове стихове. И то оне метаморфозе која надраста појмове времена и стварања.

Рад Катарине В. Мелић „Bonheur, lenteur et vitesse ou Vivant Denon revu par Milan Kundera“ захвата културолошка поља третирања среће у 18. веку и модерном добу кроз укрштена читања књиге *Усјоравање* Милана Кундере и књиге *Коњаник Лувра* Филипа Солерса. Либертенска цензурисана прича Виванта Денона о односу среће, спорости и брзине води промишљању читаве парадигме 18. века о нејасној граници између разума и задовољства, што резултира Кундериним конституисању животног начела спорости насупрот Солерсовом (јавном) убрзању које читамо у његовом одговору на Кундерин роман. Кундера, пише ауторка, у причи Виванта Денона осећа епикурејску мудрост спорости оличену у свеукупном динамичком преплитању сећања и заборава у писцу иманентној уметности варијације као истинском поетичком начелу.

Херменеутички рад Николе Бубање, „Ghostbuster's glee“ говори о феномену прекинутог писања, о аутору и празнини, белини његовог „наштеног“ текста. Проблематизујући ауторско читање текстова, Бубања у центар свог испитивања ставља писца као читаоца сопственог дела, онога који писањем треба да (п)остане свестан краја, пукотине и празнине у сопственом тексту. С обзиром на то да се читање треба доживети као сатисфакција, аутор преноси пишево читање на питање стваралачког читања у пракси (настави) које може и треба да постане херменеутичко. Уметничко остављање текста на дуже време не би ли се унела ауторска интервенција Бубања поткрепљује на примерима Милтона, Колрица, па и Исака Асимова, код којих се у пукотини времена након писања и читања јавља потреба за коментарисањем сопственог дела.

Радови посвећени насиљу над сопственим идентитетом, у простору вечите битке одабраних дела, где се трага за новом врстом среће, оном коју је потцртао Часлав Николић својим радом о (не)могућој срећи у роману Милоша Црњанског, срећом која је једино могућа у трагизму и несрећи – радови Јелице А. Вељовић, Томислава М. Павловића и Тијане З. Матовић – прате пут дезинтеграције јунакових идентитета у потрази за основним људским осећањем, човеком који им измиче а који би требало да доказује да је сам „створен са способношћу да се радује стварима и када му оне не користе, са једним органом за лепо“⁴. Тако рад „Игре не/припадања: детериторијализаторска срећа у Гојтисоловом роману *Гроф дон Хулијан*“ Јелице Вељовић начиње ничеански засноване просторе среће као не-среће (само)умножавањем идентитета главног јунака, при чему се покушај формирања идентитета у односу на другог остварује у огледалу са непријатељем. Овакво приповедно решење вишеструко удвојеног јунака у времену, простору и митском мо-

4 Хесе, *Срећа*, 32.

дусу завршава се насиљем над собом (самоубиством) као, парадоксално, коначним прихватањем себе. На сличном путу је и рад „Димензија (не)среће у дез(интеграцији) једног сопства у роману *Новац, белешка о самоубиству* Мартина Ејмиса” Томислава Павловића посвећен (де)маскирању појма среће у садашњости, у језику осиромашеног духа и хедонизму. Разобличавајући важне самодефиниције јунаковог (подељеног) сопства, аутор класификује књижевне текстове на трагу Доминика Ла Капре о типовима трауме о којој се пише, као трауме модерног субјекта рефлектујућег на још једној осовини површне среће.

Испитивање среће кроз њену супротност завршава се радом Тијане З. Матовић „Трагизам бића као услов среће у роману *Не дај ми никада да одем* Казуа Ишигура” који је за тему узео крајњи, фантастични вид реалности у којој срећа настоји да се објави. Пратећи вишеструка ЈА као понављања у свету бодријаровских симулакрума, у роману у ком су јунаци клонови, ауторка у научно-фантастичној стварности животе ликова на мановској позорници прати кроз њихову потрагу за „пожељним моделима живљења”. Идејно укорењен у најактуелнијим проблемима садашњице, гностички обележене (без порода), у недовршеној љубави, овај роман ауторка сагледава кроз етапе немогућег освајања осећаја среће.

Покривши сва (само)откривалачка поља пројављивања различитих облика среће, јер од форми њеног рађања зависи и наше тумачење живота и књижевности (или је можда обрнуто?), зборник *Срећа* је остварио примаран уметнички задатак исказан у доследној самосвести кад „јасно је да је наш потенцијал, или наша способност да променимо свет, апсолутно завистан од нивоа дефинисања тог света”⁵. Од свих слојева проговарања различитих светова у овом зборнику, најснажнији је исти језик вере у посвећеност читања како живота тако и литературе.

Примљен: 11. јула 2019.

Прихваћен за штампу јула 2019.

5 Ален Бадију, *Метафизика реалне среће*, 41.